

gde se govori o „mjestu koje je prozvano k Lijepoj Slovenki“ (logo che vien dito a la Bella Schiava), postaje naime jasno da su oba spomenuta sela tako nazvali skadarski gradjani i trgovački putnici po tamošnjim konačistima (albergo), po nekoj lijepoj stanjanki, odnosno po lijepom hljebu koji se je ondje dobivao.²²

U tom katastihu spominje se „villa Oseti, cavo Piero Oseti“, a imade takovih Oseta (Osetti, Ochsete) rastepenih i po drugim selima. Nema dvojbe, da su to potomci kršćanskih Oseta iz Kavkaza, koje su Rusi i Srbi nazivali „Jasi“, a koji su pod kraljem Urošem II (1296—1321) došli u Srbiju kao vojni plaćenici.^{22a}

I taj velevažni antropogeografski spomenik nije još do danas potpuno publiciran! Tek djelomično (fol. 37—114) izdao ga je Šime Ljubić (Starine 14, Zagreb 1882.; 31—53). Već prije njega dobro ga je proučio Makušev (Istoričeskija raziskanja o Slavjanah v Albaniji, Varšava 1871) i citirao neka mjesta, što ih nije izdao Ljubić. Imali su taj rukopis u ruci i neki Italijani²³ i rumunjski naučenjak Jorga.²⁴ Kako pripovijeda Jireček,²⁵ pokazao mu je Franjo Miklosich nešto pred svoju smrt „za tisak spremni, kolacionirani prepis ovoga katastra“. Gdje je sada taj prepis ne zna se.

Što nije dospio učiniti Miklosich, trebalo bi da se svrši. Skadarski katastih valjalo bi čim prije potpuno publikovati, bilo u djelu Acta et diplomata Albaniae,²⁶ ako se ovo nastavi, bilo posve zasebno.

Dr. Milan Šufflay.

НАШ ВОЈНИ ГЕОГРАФСКИ ИНСТИТУТ И ЊЕГОВ РАД

Има већ више од године дана од како наш В. Г. И. издаје поједине листове — нове специјалне карте 1:100.000. Већ прве секције су показале, да је ова наша нова тековина од великог културног значаја. О њима је говорено раније. Сматрам да ће бити од користи, да се исто тако укратко прикаже и развој рада нашег Војног Географског Института, који је творац те карте.

Да би се боље уочио значај рада нашег В. Г. И. биће потребно да се бар у главним потезима осврнемо на развитак картографије Балканског Полуострва и наших земаља.

Картографија Балканског Полуострва и наших земаља има доста дугу историју. Она је у главним цртама доста позната;¹ али се још

²² Šufflay, Archiv 2, 215.

^{22a} Šufflay, Srbi i Arbanasi 76. Sp. Jireček, Geschichte der Serben II 1, 36.

²³ Archivio Veneto, 29 (1885) 20.

²⁴ Notes et extraits (Paris 1899) 1, 254.

²⁵ Christliches Element (Sitzb. Wiener Akad. 136, 1897) 20 № 2. Sp. Glasnik srp. geogr. društva III 3 (1914) 160 = Thallóczy, Illyrisch-alb. Forschungen I, 110.

²⁶ O nastavku tog znanstvenog poduzeća pišem u Archivu za arb. starinu 3 (1925).

¹ Vincenz Haardt von Hartenthurn. Die Karthographie der Balkanhalbinsel im XIX Jahrhunderte (Mittheil. d. k. k. Militär-Geographischen Institutes XXI—XXII Bd. 1901/3.). Ова је студија допуњена напоменама Радоја Дединца у V св. Прегледа Географске лиџерајуре Балк. Пол. с. 6.

На историју картографије Балканског Полуострва осврнуо се и Ј. Цвијић у више својих радова и реферата (Структура и подела планина Балканског Полуострва LXIII Глас С. К. А.; Балканско Полуострво и јужнословенске земље; реферати у Прегледу, с. 3. и 4.).

увек осећа потреба да се и детаљније обради. Ако се ова историја прегледа, пашће одмах у очи два главна периода. Први обухвата доба када се раде грубе карте, више скице, које су у највише случајева делови појединих атласа. Оне су непотпуне, нетачне, са заблудима² и у опште нису довољне да даду ни најгрубљу слику ових области. Копирају се једна од друге и показују мали напредак, а није редак случај да су доцније горе од ранијих. Попуњавају се на основу итинерара.

Нов период почиње када у област одлазе поједини стручњаци искључиво ради израде карата; управо када почињу организована, систематска топографска снимања. Овај је рад парцијално почео доста рано. Ако се не узме у обзир несавршено снимање, које су предузели Аустријанци за време окупације Србије у првој половини 18. века, да би израдили карту Србије, онда прва карта која је израђена на овај начин јесте оригинална карта околине Београда из 1788/9. год., која се пре рата чувала у архиву бечког Војног Географског Института. Али се ови радови тек са почетком 19. века почињу умножавати и ширити на веће области. Њих изводе поглавито странци. Французи снимају у главном јужни део Полуострва, нарочито Грчку; Аустријанци северне делове; Руси источне; а Енглези обале. На основу овога материјала и онога што га доносе поједини научници испитивачи Балканског Полуострва израђују се нове карте, које из дана у дан постају све пуније и тачније.

За нас је од нарочитог значаја што се у овом периоду јављају наши оригинални радови на картографији Краљевине Србије: то је оригинално топографско снимање и израда наших карата на основу тога снимања од стране нашег ранијег Географског Одељења Главног Генералштаба а садашњег Војног Географског Института. То је тим значајније што су то и први самостални и оригинални домаћи радови на картографији Балканског Полуострва.

Рад ове наше институције је веома дуг и значајан. И поред велике оскудице у материјалним средствима и довољном броју способних људи — мала земља, млада држава — она је ипак за релативно кратко време извршила велике радове. Колико ми је познато из литературе и њених радова она се у главном овако развијала.

Прво значајније дело Географског Одељења Главног Генералштаба јесте наша специјална карта: *Генералштабна карта Краљевине Србије. Размер 1:75.000. Еквидисјанција 50 метара*, која је од 1885. до 1894. год. изашла у 95 листова у 5 боја (сепија терен, црна ситуација, плава хидрографија, зелена вегетација, и црвена најважнији путеви). Она обухвата целокупну Краљевину Србију у границама пре 1912. год. Рађена је на основу оригиналног топографског снимања, кога су извршили официри нашег генералштаба. А оно је вршено на основи графичке тријангулације, која је надовезана на суседну аустријску и руску у Бугарској, али је било неслагање између руске и аустријске тријангулације. Снимање је вршено у размеру 1:50.000 на сточићу са диоптером, бусолом и два анероида. Пластика земљишта је одмах уцртана изохипсама на 50 метара (помоћне на 25 а где где и на 12.5 м.)³ О овом раду и карти и поред замерака критика се доста ласкаво изразила. Г. Цвијић приказујући је у II св. *Прегледа* истакао је „велику вредност“ ове карте „која ће српском генералштабу увек на понос служити“ и да она чини „засебан период у развоју картографије у Србији“.

² На пр. заблуда о Централном Билу на Балканском Полуострву.

³ Реферат Ј. Цвијића у III св. *Прегледа*.

Копирајући ову карту бечки Војни Географски Институт продужио је секције своје специјалне карте 1:75.000 и на територију Србије, а наше Географско Одељење Г. Г. израдило је *Генералну Каршу Краљевине Србије* у размеру 1:200.000.

Али макако да је израда ове карте била значајно дело, ипак се с разлогом увидело, да она може послужити само привремено, јер она не задовољава потпуно све потребе — војничке, научне, практичне а највише картографске — које се траже од једне добре карте. На карти има прилично грешака у ситуацији, рељеф је овлашно престављен, осећа се велико уопштавање и неједнакост. То је појмљиво, јер карту нису радили рутинирани топографи већ млади, тек обучени приправници генералштаба. Поред тога ни основа а ни техничка средства нису била потпуно на висини коју захтева модерна картографија.

Под таквим околностима се увидело, да, оваква каква је, карта може послужити само за грубљу оријентацију, а да није довољна за детаљне потребе, које се захтевају од прецизне карте. А те потребе са развојем како практичног тако и научног рада све се више и више умножавају. Због свега тога је Географско Одељење Г. Г. још одавна било решило да и ове потребе подмири. Ради тога је већ пре ратова приступило с једне стране припремним радовима за ново, тачније топографско снимање Србије, а с друге стране је отпочело поправљати стару карту. Из овог времена су специјалне карте (погрешно планови) околине појединих места (Београда 1897., Крагујевца 1899., Алексинца 1904.). У погледу припремних радова за ново топографско снимање Србије од нарочитог су значаја мерења базиса, постављања нове тријангулационе мреже, прецизни нивелман, астрономска одређивања тачака и друга проматрања, која са овим стоје у вези, а што је све извео начелник Географског Одељења г. Стеван Бошковић са својим помоћницима. Даљи радови на топографском снимању Србије, колико ми је познато, нису предузимани. Дошли су ратови 1912—13. год. Србија се проширила на вардарску област. Док је за територију предратне Србије постојала специјална карта, која је могла бар да задовољи основне потребе, ови крајеви нису ни то имали. Аустријска карта 1:200.000 која је била најбоља за ове области много изостаје и иза наше специјалне карте. Она је сасвим недовољна. На основу ње често се не може извршити ни груба оријентација на терену, нарочито у вишим планинским областима. Због тога се потенцира потреба за израдом добре карте како за Северну тако — и још више — за Јужну Србију. Искуство у једном модерном рату њу још више повећава. Ради тога се Географско Одељење Г. Г. већ припрема да своје започете припремне радове у Северној Србији прошири и на Јужну. Али га у томе спречава Светски Рат. За време његовог трајања, сасвим разумљиво, није се могло ни помишљати, да се што ради на већем топографском снимању. Цео рад Географског Одељења био је у главном сведен на репродукцију већ постојећих карата. Овај рад био је напоран и преко сваког очекивања. Рађене су карте чак и у Скадру за време повлачења, затим на Крфу и у Солуну. Па чак и топографска снимања у ово време нису потпуно занемарена. Због нарочитих ратних потреба снимљен је солунски фронт и издате су потребне секције. Рад т. зв. Топографског Одељења Врховне Команде према томе за време рата био је веома напоран. По повратку у земљу он није малаксао, већ може се рећи још је и појачан. По најповољнијем времену и врло тешким приликама Топографско Одељење у октобру и новембру 1918. год. снима околину Скопља и издаје *Каршу Околине Скопља* у размеру

1:25'000, у 5 боја и 6 листова, са хоризонталама на 10 м. (помоћне на 5 м.) а тако исто и ширу околину Београда. А одмах за тим реорганизован Војни Географски Институт предузима да изврши своју стару замисао, да организује ново топографско снимање Србије. Организацију изводи начелник Института г. С. Бошковић са својим помоћницима на широкој и потпуно научној основи. Тежња је да се створи добра топографска карта.

Организација рада је изврсно изведена. Не треба заборавити, да је била и велика добит што је у нашу државу избегао већи број руских стручно спремних топографа, који су одмах ангажовани за овај рад. Они су спремљени да према утврђеном плану и нашим потребама врше већ припремљено топографско снимање. На тај начин је повећан број добрих, рутинираних мапера. Рад је одмах отпочео. Најпре су реконструисани топографски објекти у Јужној Србији, које су Бугари за време окупације систематски уништили. Затим су већ 1920 год. отпочела топографска снимања Источне Србије. За то време је постављена тријангулациона мрежа у Јужној Србији. Затим се прешло на снимање ове области. Колико је то организовано и с планом се радило може се видети по томе, што је у току лета 1924. године снимљена скоро цела Јужна Србија до упоредника Косовске Митровице (једино су граничне области раније снимљене). Док је ова област снимана постављена је тријангулација у Црној Гори. Прошлого лета већ је извршено топографско снимање и те области. А у исто време већ су почеле да излазе и поједине секције нове специјалне карте, које су израђене на основу овога снимања. До сада су изашле све секције Источне и Јужне Србије.

Организација и метод снимања. — Као што још није објављен историјат рада Географског Института, тако није објављен ни начин ни организација овог најновијег рада. Референту је то само делимично познато, што и објављује да би се добила потпунија слика о вредности ове карте. Као што је напред наглашено, Војно Географски Институт је извршио јединствено организацију рада на снимању наше земље. Под руководством начелника Г. Бошковића постоји нарочити одсек (шеф пуковник М. Терзић) за постављење и премеравање базиса, за постављење тријангулационе мреже и за прецизни нивелман. Базиси су мерени савесно и како то захтевају услови модерне науке. Њих има више. У Северној Србији:⁴ парафински, лознички, неготински и врањски; а у Јужној: прилепски, струмички, призренски и сјенички. На основу њих је постављена тријангулација првога реда. Она је на југу везана за тријангулацију Грчке, а на северу и западу на аустриску. Одређивање координата тријангулационих тачака је такође извођено по захтевима модерне науке. Прецизни нивелман се врши дуж свију гл. комуникација.

Топографско снимање врши други део особља, које је такође под руководством начелника Г. Бошковића. Оно је подељено у више одсека (шефови пуковници: П. Маџаревић, Ж. Јевђенијевић и Т. Аранђеловић), ови су раздељени у више секција у којима раде по неколико топографа. Цео рад на терену је био под сталним надзором како појединих шефова одсека и секција тако и самог руковоаоца свих радова.

Наслањајући се на тригонометријски одређене тачке или где је било могуће на тачке одређене прецизним нивелманом, топографи су снимали терен у размеру 1:50.000; хоризонтале су извлачили на 20 м.,

⁴ Прегледну карту: La triangulation trigonometrique de 1ere classe du Royaume de Serbie, exécutée sous la direction du général S. P. Bošković, 1:1.000.000.

а на местима где се не могу унети помоћне на 10, на 5 па чак и на 2·5 м. На терену су одређивали веома велики број тачака помоћу кипрегла; дужа одстојања су мерили телеметром, а краћа самим кипреглом. О свима овим одредбама водили су исцрпне дневнике. Тачке на овај начин одређене уносили су на самом месту у оригиналне скице на топографском столу и на основу њих такође на месту уцртавали све објекте ситуације и рељефа. Поред овог одређивали су бусолом и деклинације појединих места. Приликом прегледа радова у Јужној Србији од стране руковоаца ђенерала г. Бошковића, био је и референт присутан и могао се том приликом уверити како у тачност методе рада, тако и у савесност топографа. Преглед је био на овај начин. У ма ком делу дотле већ снимљене области узме се једна тачка на коју се постави топографски сто са оригиналним снимком. За тим се он оријентише и нађе та тачка на њој. По том се узму са терена преко тридесет произвољних тачака најразноврснијих топографских објеката. Оне се независно од оригинала одређују инструментима, а затим се нађени елементи преносе на њега. У свима случајевима се могло утврдити да се одредбе тачака ван оригинала потпуно поклапају са тачкама на оригиналу. Ову тачност потврђује још и овај пример. Пошто је Војни Географски Институт снимио Катлановско Језеро и његову околину код Скопља нивелисан је исти терен прецизним нивелманом од стране Хидротехничког Одсека у Скопљу ради хидротехничких радова. Резултат овог прецизног нивелмана се слаже са резултатом топографског снимања. Тако према топографском снимању Катлановско Језеро је ниже од Пчиње за 2·5 м, а према прецизном нивелману је за 2·7 м.

Листови појединих оригиналних снимака, или терен који је имао да сними један топограф, обухватили су просечно 10 минута географске дужине и 12 минута географске ширине, т. ј. око 300 km². Ову су површину они просечно снимали за пет месеца. Скице заједно са дневницима садрже веома богат топографски материјал. На основу њих су репродуковане нове специјалне карте.

Репродукција нове специјалне карте са ових снимака је извршена на следећи начин. Направљени су фотографски плави отисци оригиналних снимака у оригиналном размеру. Затим су копирани листови за поједине боје. Рељеф и све сигнатуре су копиране као и на оригиналном снимку. Унете су потребне коте. Једино је испис знатно редуциран. Те копије оригинала су затим фотографски смањене два пута, да би се добио размер 1:1,000,000 и пренете на камен за штампу. Према томе и ако су оригинални снимци два пута смањени, карта садрже исти богат топографски материјал као и они. Веома је добро што је за нову карту узет округао размер 1:1,000,000, јер су познате тешкоћи у раду са старим размером 1:75,000.

П. С. Јовановић.

БЕЛЕШКЕ О СТАНОВНИШТВУ ВОДЕНА, ЊЕГУША И ОКОЛИНЕ

Од свих крајева Македоније под Грчком околина Водена и Његуша очувала је до сада најчистије словенско становништво. То најбоље показују испитивања Ј. Цвијића и Б. Ж. Милојевића. За време бављења на Солунском Фронту запазио сам и ја неке карактеристичне особине тога становништва и овом приликом их саопштавам.